

Duurzaam Inkopen

‘Dat is mooi meegenomen’

1. Inleiding

Duurzaam inkopen staat hoog op de politieke agenda's. De Rijksoverheid heeft de ambitie geformuleerd om in 2010 alle diensten en producten duurzaam in te kopen. De gemeenten hebben afgesproken in dat jaar naar 75% duurzame inkoop te streven, oplopend naar 100% in 2015. Voor waterschappen en provincies ligt de ambitie vooralsnog op 50% in 2010.

Duurzaam inkopen betekent dat duurzaamheidscriteria zwaarwegend meetellen bij het inkoop- en aanbestedingsproces. Duurzaamheidscriteria betreffen zowel milieu- als sociale criteria. In Zoetermeer zijn al diverse stappen gezet om duurzaamheidscriteria toe te passen bij de inkoop en aanbesteding. In de uitvoeringspraktijk is dit echter versnipperd geregeld. Zo is in 2007 het herziene Inkoop- en Aanbestedingsbeleid vastgesteld. Hierin is opgenomen dat milieu- en sociale criteria worden toegepast bij de inkoop en aanbesteding. Het ambitieniveau, of de criteria zijn echter niet verder uitgewerkt, waardoor het de taak van de inkoper is om hier zelf invulling aan te geven. Daarnaast geldt dat voor een aantal producten in de loop der tijd duurzaamheidscriteria zijn vastgesteld als uitvloeisel van een college- of raadsbesluit. Deze besluiten zijn niet centraal geregistreerd. Hierdoor is de kans groot dat niet iedereen op de hoogte is van deze besluiten en hier onbedoeld geen uitvoering aan geeft.

Om duurzaamheidscriteria goed en eenduidig te kunnen toepassen in het inkoopproces én om het streefpercentage van 75%, en later 100%, te halen, is dus aanvullend en overkoepelend beleid nodig. Verder is het belangrijk om duurzaam inkopen structureel te verankeren in de gemeentelijke organisatie en voor iedereen duidelijk te maken wat het belang daarvan is voor de gemeente.

In het Programma Duurzaam Zoetermeer, dat op 13 november 2007 is vastgesteld door de gemeenteraad, is daarom opgenomen dat er een Nota Duurzaam Inkopen wordt opgesteld.

De Nota Duurzaam Inkopen heeft de volgende doelstellingen:

- bepalen (aanscherpen) van het gemeentelijke ambitieniveau voor duurzaam inkopen;
- formuleren van beleidsuitgangspunten voor het toepassen van duurzaamheidscriteria;
- draagvlak creëren voor duurzaam inkopen in de gemeentelijke organisatie;
- duidelijke basis bieden op grond waarvan verdere implementatie kan plaatsvinden.

Om deze doelstellingen mogelijk te maken dan wel verder te verduidelijken zal de Nota Duurzaam Inkopen ingaan op de volgende onderdelen:

- wat is duurzaam inkopen en waarom is duurzaam inkopen van belang;
- beleidskaders;
- criteria;
- ambitieniveau duurzaam inkopen;
- kosten duurzaam inkopen (budgettaire neutraliteit);
- monitoring;
- communicatie en implementatie.

Overigens heeft de gemeenteraad bij de vaststelling van de startnotitie Beleidsnota Duurzaam Inkopen het volgende al besloten:

- a. duurzaamheidscriteria bestaan bij de inkoop of aanbesteding minimaal uit het door SenterNovem opgestelde eisenpakket. Uit het wensenpakket kunnen naar keuze elementen worden opgenomen;
- b. duurzaam inkopen is in basis alleen van toepassing op productgroepen waarvoor de criteria gereed zijn op het moment dat de inkoop of aanbesteding van start gaat;
- c. het ambitieniveau van duurzaam inkopen wordt als volgt uitgewerkt:
 - vanaf 2010 geldt een inspanningsverplichting voor duurzaam inkopen bij alle inkoop en aanbestedingen;
 - vanaf het vaststellen van de Nota Duurzaam Inkopen geldt een resultaatsverplichting bij aanbesteding boven de Europese aanbestedingsdrempel;
 - vanaf 2010 geldt een resultaatsverplichting voor aanbestedingen boven de € 100.000,-;
 - streven naar 75% duurzame inkoop in 2010, realisatie minimaal 50%;
 - streven naar 100% duurzame inkoop in 2012, realisatie minimaal 75%;
 - realiseren van 100% duurzame inkoop uiterlijk in 2015;
 - bij 40% van alle inkoop en aanbestedingen zijn in 2015 wensen geformuleerd.
- d. voor de monitoring worden zowel kwantitatieve, kwalitatieve als procesgerichte indicatoren uitgewerkt.

2. Duurzaam inkopen

2.1 Wat is duurzaam inkopen

Allereerst een korte beschrijving van de verschillende begrippen duurzaamheid, duurzame ontwikkeling en duurzaam inkopen.

Duurzaamheid heeft betrekking op de wereld als geheel en op de langere termijn. Duurzaamheid is niet begrensd in ruimte of tijd.

Duurzame Ontwikkeling heeft als uitgangspunt dat sociale, economische en ecologische aspecten met elkaar in balans moeten zijn. Ook wel bekend als de drie P's, respectievelijk people, profit en planet. Duurzame ontwikkeling zorgt voor een leefbare wereld voor ons én voor toekomstige generaties, rekening houdend met de gevolgen voor mensen in rijke én arme landen (nu en straks, voor hier en daar). Of anders gezegd: duurzame ontwikkeling voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder de mogelijkheid daartoe voor toekomstige generaties te beperken.

Duurzaam inkopen is een afgeleide van duurzame ontwikkeling, waarbij door het opnemen van milieucriteria (planet) en sociale criteria (people) wordt gestreefd naar duurzame en eerlijke productieprocessen (profit). *Milieucriteria* gaan over het effect van het product of de dienst op de leefomgeving. Denk hierbij aan CO₂-uitstoot, afval en milieuvervuilende bestanddelen van een product of productieproces. *Sociale* criteria gaan over de arbeidsomstandigheden en mensenrechten tijdens of als gevolg van de productie. Dit geldt met name wanneer de productie plaatsvindt in lage lonenlanden. Toch kan hier ook gedacht worden aan het bieden van arbeidsplaatsen aan (langdurig) werklozen in de eigen stad. Duurzaam inkopen kenmerkt zich door een resultaatverplichting. Er kan dus niet worden volstaan met een inspanningsverplichting. Alleen producten die daadwerkelijk aan de duurzaamheidscriteria voldoen, tellen mee als 'duurzaam ingekocht'.

Samenvattend wordt duurzaam inkopen als volgt gedefinieerd:

'Het toepassen van milieu- en sociale criteria in alle fasen van het inkoopproces, zodat dit uiteindelijk leidt tot de levering van een product, dienst of werk dat aan deze criteria voldoet.'

2.2 Waarom duurzaam inkopen

De Nederlands overheden kopen jaarlijks voor ca. 40 miljard euro aan producten, werken en diensten in. Daarvan is ruim de helft afkomstig van gemeenten. De overheid kan door dit grote inkoopvolume de markt beïnvloeden en een stevige impuls geven aan het verduurzamen van producten en productieprocessen. Door het stellen van duidelijke doelen en het ontwikkelen van criteria die concreet aangeven wanneer producten duurzaam zijn, geeft de overheid duidelijkheid naar de markt. Het bedrijfsleven kan hierdoor gaan anticiperen. Dit kan tevens leiden tot het versnellen van marktontwikkelingen en innovaties.

Door duurzaam in te kopen en een duurzame bedrijfsvoering te hanteren geeft de overheid tevens het goede voorbeeld, wat van een overheid verwacht mag worden¹.

Daarnaast is de inkoop een belangrijk instrument om diverse beleidsdoelstellingen te (helpen) realiseren. Hierbij kan gedacht worden aan het verlagen van de CO₂-uitstoot of het creëren van lokale werkgelegenheid. Door het opnemen van duurzaamheidspecificaties in bestekken of programma's van eisen kan hier actief op gestuurd worden.

¹ Uit een onderzoek van Motivaction onder 'spelmakers' in de markt, blijkt dat men deze voortrekkersrol van de overheid ook daadwerkelijk verwacht.

3. Concrete inkoopafspraken

Duurzaam inkopen is niet nieuw binnen de gemeente Zoetermeer. Bij de volgende gemeentelijke inkoopafspraken en beleidskaders zijn duurzaamheidsaspecten in relatie tot de inkoop en aanbesteding al geregeld

- *Ondertekening convenant FSC-hout*

Het convenant is in 2005 ondertekend en verlengd in 2007. Het betreft een inspanningsverplichting om bij alle (inkoop-)opdrachten van de gemeente alleen hout met FSC-keurmerk toe te passen en zo mogelijk ook over te gaan op papier met FSC-keurmerk.

FSC staat voor Forest Stewardship Council en is een internationaal en onafhankelijk keurmerk voor hout afkomstig uit verantwoord beheerde bossen.

- *Rijden op aardgas*

Raadsbesluit van 28 november 2005, waarin besloten is aardgas als brandstof te stimuleren en het gemeentelijke wagenpark geleidelijk over te schakelen op aardgasvoertuigen, die minder luchtverontreinigend zijn en energiezuiniger dan diesel- en benzinevoertuigen.

- *Ondertekening van de 'Deelnameverklaring duurzaam inkopen'*

Dit betreft een initiatief van SenterNovem en is ondertekend in 2006, waarbij verklaard is duurzaamheidscriteria te laten meewegen bij inkopen en aanbestedingen en ervaringen te willen delen.

- *Duurzaamheidscriteria onderdeel van het inkoop- en aanbestedingsproces*

In mei 2007 is het herziene Inkoop- en Aanbestedingsbeleid vastgesteld. Hierin is opgenomen dat duurzaamheidscriteria onderdeel zijn van het inkoop- en aanbestedingsproces. De nota bevat geen ambitieniveau. Hiervoor wordt verwezen naar het programma Duurzaam Zoetermeer. Ook bevat de nota geen tijdpad of een uitwerking van de criteria. Deze moeten onderdeel zijn van de Nota Duurzaam Inkopen.

- *Inkoop groene stroom*

In een samenwerkingsverband met 5 andere gemeenten is in oktober 2007 een meerjarig contract getekend voor de gezamenlijke inkoop van groene stroom.

4. Beleidskaders en ambitieniveau

4.1 Beleidskaders

Met de uitvoering van de Nota Duurzaam Inkopen wil de gemeente een bijdrage leveren aan het realiseren van een aantal beleidsdoelen. Om te beginnen het programma Duurzaam Zoetermeer:

- *Programma Duurzaam Zoetermeer, onderdeel Duurzaam Inkopen*
Raadsbesluit van 13 november 2007. Eén van de pijlers uit dit programma is het verduurzamen van de gemeentelijke inkoop en aanbesteding. Als ambitie is afgesproken minimaal 50% duurzame inkoop in 2010 en uiterlijk in 2018 100% te realiseren. In het programma is ook het opstellen van een Nota Duurzaam Inkopen opgenomen.

Uiteraard levert de Nota Duurzaam Inkopen ook een bijdrage aan de overige pijlers van het programma Duurzaam Zoetermeer, te weten:

- *Zoetermeer CO₂ neutraal*
Gericht op het terugdringen van de CO₂ uitstoot.

- *Een gezond leefmilieu*
Gericht op het terugdringen van de geluidhinder en luchtverontreiniging.

- *Een natuurlijk Zoetermeer*
Gericht op het behouden en zo mogelijk vergroten van de biodiversiteit.

De Nota Duurzaam Inkopen heeft verder ook een relatie met twee andere beleidsdocumenten, namelijk:

- *Duurzaamheidsparagraaf*
Om een duurzame gemeente te worden, is het belangrijk dat de doelstellingen uit het programma Duurzaam Zoetermeer doorwerken in plannen en projecten. Om dit te bewerkstelligen wordt de Duurzaamheidsparagraaf ontwikkeld. Hierin wordt aangegeven wat de duurzaamheidsinzet bij een plan of project is. Het is tevens een procesinstrument en een handleiding die aangeeft hoe de ambities opgenomen, verwoord en concreet gemaakt kunnen worden.

De Nota Duurzaam Inkopen zal één van de beleidsdocumenten zijn als uitwerking van de Duurzaamheidsparagraaf.

- *Nota Duurzaam Bouwen*
Deze nota behandelt het toepassen van duurzaamheidscriteria in de gebouwde omgeving (woningen, utiliteits- of gemeentelijke gebouwen). Het gaat daarbij onder andere om voorwaarden t.a.v. energieprestatienormen en duurzame materiaalkeuze. Deze nota wordt op dit moment herzien (vaststelling september 2009).

In deze nota worden geen voorwaarden opgenomen voor de aanbestedingseisen in de grond-, weg- en waterbouw en voor kunstwerken die door de gemeente worden gebouwd. Hiervoor is in 2008 de Basis Inrichting Openbare Ruimte vastgelegd. Deze lijst wordt jaarlijks herzien. Bij de eerstvolgende herziening zal deze lijst worden geactualiseerd op basis van de criteria van SenterNovem die voor deze productgroep specifiek zijn ontwikkeld.

Daarnaast geeft de Nota Duurzaam Inkopen ook invulling aan de volgende ambities:

- *Zoetermeer in de top 10 van duurzame gemeenten*

Motie van 11 juni 2007 waarin de gemeenteraad de ambitie uitspreekt dat Zoetermeer in de top 10 van Nederlandse gemeenten met de beste klimaataanpak moet staan.

- *100% duurzaam inkopen in 2010 voor de 100.000+ gemeenten*

Per brief d.d. 27 maart 2007 is aan minister Cramer van VROM aangegeven dat de 100.000+ gemeenten de rijksambitie volgen om in 2010 al te streven naar 100% duurzaam inkopen. Deze brief is medeondertekend door de gemeente Zoetermeer.

- *Zoetermeer Millenniumgemeente*

Deelnameverklaring in 2007, waarmee de gemeente verklaart bij te dragen aan het behalen van de Millenniumdoelen.

- *Sociaal Economische Agenda*

Op 10 november 2006 is het Sociaal Economisch Platform opgericht, met het werkprogramma de Sociaal Economische Agenda (SEA). Hierin werken het bedrijfsleven en de gemeente samen aan de verbetering van het ondernemersklimaat, het vergroten van de werkgelegenheid en het omlaag brengen van het aantal uitkeringsgerechtigden. Daarbij is er gerichte aandacht voor de kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.

- *Stadsvisie 2030*

Duurzaam inkopen sluit ook goed aan bij de drie centrale waarden die in Stadsvisie 2030 (vastgesteld door de gemeenteraad op 15 december 2008) worden genoemd:

- perspectief bieden aan mensen (People);
- perspectief bieden aan de leefomgeving (Planet);
- perspectief bieden aan bedrijven en instellingen (Prosperity).

Deze drie waarden dienen in alles wat de gemeente in gang zet tot hun recht te komen.

4.2 Ambitieniveau

In het programma 'Duurzaam Zoetermeer' staan voor duurzaam inkopen de volgende ambities geformuleerd:

2010: minimaal 50% duurzaam inkopen, streven naar 100%

2018 – 2020: 100% duurzame inkoop

Tussen de VNG en het Rijk is een akkoord gesloten waarin is afgesproken in 2010 dat gemeenten hun producten en diensten voor 75% duurzaam inkopen. In 2015 moet dat 100% zijn.

Daarmee zijn de door Zoetermeer eerder vastgestelde ambities op het gebied van duurzaam inkopen, ingehaald door tijd en ontwikkelingen en passen dan ook niet meer bij de ambitie van 'Duurzaam Zoetermeer' om bij de 10 meest duurzame gemeenten van Nederland te horen. In de door de gemeenteraad op 6 april 2009

vastgestelde startnotitie Beleidsnota Duurzaam Inkopen is dan ook vastgesteld om de volgende, aangescherpte ambities na te streven:

- vanaf 2010 geldt een inspanningsverplichting voor duurzaam inkopen bij alle inkopen en aanbestedingen;
- vanaf het vaststellen van de Nota Duurzaam Inkopen geldt een resultaatsverplichting voor elke aanbesteding boven de Europese aanbestedingsdrempel;
- vanaf 2010 geldt een resultaatsverplichting voor aanbestedingen boven de € 100.000,-;
- streven naar 75% duurzame inkoop in 2010, realisatie minimaal 50%;
- streven naar 100% duurzame inkoop in 2012, realisatie minimaal 75%;
- realiseren van 100% duurzame inkoop uiterlijk in 2015;
- bij 40% van alle inkopen en aanbestedingen zijn in 2015 wensen geformuleerd.

5. Criteria

5.1 De ontwikkeling van criteria

Duurzaam inkopen wordt gerealiseerd door het opnemen van duurzaamheidscriteria in de inkoop- en aanbestedingsprocedure. Deze criteria kunnen binnen de gemeente zelf ontwikkeld worden, of er wordt aangesloten bij een bestaand initiatief. Zelf ontwikkelen is een omvangrijke klus. Het vergt veel tijd en specialistische kennis, die niet altijd in de eigen organisatie aanwezig zijn. Beter is het om aan te sluiten bij de landelijke standaard die sinds 2007 ontwikkeld is door SenterNovem.

SenterNovem heeft voor alle productgroepen binnen de overheid (in totaal 80) duurzaamheidscriteria ontwikkeld. Deze productgroepen (zie bijlage 1) dekken het volledige scala aan producten die de overheid inkoop: van kantoormeubelen en energie, tot wegen en kantoorgebouwen. Bij het opstellen van criteria wordt de volledige levensloop van het product, werk of dienst in beschouwing genomen. Per productgroep zijn eisen opgesteld voor milieu- en sociale aspecten.

De *milieucriteria* gaan over het effect van het product of de dienst op onze leefomgeving. Denk hierbij aan CO₂-uitstoot, afval en milieuvervuulende bestanddelen van een product of productieproces.

Sociale criteria gaan over arbeidsomstandigheden en mensenrechten bij de productie en eerlijke handel. Bij arbeidsomstandigheden gaat het primair om de fundamentele arbeidsnormen, zoals vastgelegd door de ILO², met als absoluut zwaartepunt kinderarbeid en dwangarbeid. De ILO-normen zijn met name van belang wanneer de productie plaatsvindt in lage lonenlanden. Maar bij sociale criteria kan ook gedacht worden aan het bieden van arbeidsplaatsen aan kansarme groepen op lokaal of regionaal niveau.

Dynamisch proces

De ontwikkeling van criteria is een dynamisch proces. Met het oog op nieuwe technologische ontwikkelingen en inzichten worden de vastgestelde criteria regelmatig herzien. Afhankelijk van de levenscyclus van de betrokken productgroep zal dit na een periode van 1 tot 4 jaar zijn. Deze periodieke actualisatie maakt het mogelijk de lat steeds hoger te leggen, maar dit is uiteraard afhankelijk van de mate waarin de markt op de criteria reageert.

Juridische kaders

De mogelijkheden voor het opstellen van criteria worden begrensd door de Europese aanbestedingsrichtlijnen³. De criteria mogen niet strijdig zijn met de algemene beginselen van transparantie, non-discriminatie en objectiviteit. Cruciaal is de eis van 'proportionaliteit', wat inhoudt dat er voldoende balans moet zijn tussen de omvang van de duurzame-inkooporder en de te stellen eisen. Hier is rekening mee gehouden door SenterNovem bij het formuleren van de criteria. Er bestaat echter nog weinig jurisprudentie op het kruispunt van duurzaam inkopen en de (Europese) aanbestedingsregelgeving. Om toch een stevige juridische basis voor de criteria te creëren, zijn alle criteria juridisch getoetst.

² International Labour Organisation

³ Deze zijn geïmplementeerd in het Besluit Aanbestedingsopdrachten Overheid (BAO).

De criteria zijn openbaar en via de volgende website toegankelijk:
www.senternovem.nl/duurzaaminkopen

5.2 Eisen en wensen

De inkoop en aanbesteding kent zowel een selectie- als een gunningsfase. De selectiefase is gericht op leveranciers, de gunningsfase is gericht op producten en diensten. Bij beide fasen zijn binnen de criteria eisen en wensen te onderscheiden.

Het *eisenpakket (basispakket)* bevat criteria die primair gericht zijn op het verduurzamen van de reguliere inkoop. De lat is niet te hoog gelegd, maar gaat uit van een markt die voldoende concurrentie toelaat. De eventuele meerkosten als gevolg van het toepassen van de basiscriteria zijn hierdoor beperkt. Dit is zelfs een randvoorwaarde binnen het basispakket. Het basispakket bevat uitsluitend eisen die aan het product, werk, dienst of leveranciers worden gesteld en zijn in die zin knock-outcriteria.

Het *wensenpakket* bevat criteria die men aan het basispakket kan toevoegen. Zij worden gebruikt als is ingeschat dat de markt niet voldoende is ontwikkeld en de levering dus aan een meerprijs verbonden is. Het opnemen van criteria uit het wenspakket gaat op basis van vrijwilligheid door de aanbestedende dienst. De geformuleerde wensen kunnen ook als eis worden opgenomen.

Bij de startnotitie Beleidsnota Duurzaam Inkopen is afgesproken om tenminste het eisenpakket van duurzaam inkopen toe te passen bij de gemeentelijke inkoop en aanbesteding. Indien er gegronde redenen voor zijn, kan hiervan, gemotiveerd, worden afgeweken. Daarvoor is toestemming van het college nodig. De uitvoering hiervan kan op termijn via de 'Duurzaamheidsparagraaf'⁴ verlopen. Afwijken van het basispakket heeft uiteraard als consequentie dat het betreffende inkoopvolume niet meer meetelt als duurzaam ingekocht.

Bij het ontbreken van criteria zal geen energie in de ontwikkeling van criteria gestoken worden. Beter is het om alle energie te steken in aanbestedingen en inkopen waarvoor al criteria bekend zijn. Mocht er genoeg enthousiasme zijn bij de in koper om zelf aanvullende criteria samen te stellen dan wordt dit uiteraard toegejuicht.

Verder is in de startnotitie Beleidsnota Duurzaam Inkopen al vastgesteld dat er geen productgroepen worden geprioriteerd, maar dat er gewoon bij alle inkopen die zich voordoen met duurzaamheidscriteria aan de slag wordt gegaan. In 2009-2010 geldt voor aanbestedingen boven de Europese aanbestedingsdrempel een resultaatsverplichting. Vanaf 2010 geldt deze ook voor aanbestedingen vanaf €100.000,-.

⁴ In de toekomst wordt bij elk relevant voorstel een kopje 'Duurzaamheidsparagraaf' opgenomen. Hierin staat vermeld wat de duurzaamheidsambitie was bij aanvang van het project (inkoop) en wat er gerealiseerd is. In geval van afwijken moet gemotiveerd worden waarom de ambitie niet haalbaar was.

6. Monitoring

6.1 Algemeen

Met het opstellen van de Nota Duurzaam Inkopen en het daarbij behorende implementatietraject wordt een inspanning gepleegd om daadwerkelijk, voor de volle 100%, over te gaan op duurzaam inkopen. Deze inspanning en de daaruit voortvloeiende producten, zoals deze nota en de Leidraad Duurzaam Inkopen, moeten leiden tot het toepassen van duurzaamheidscriteria bij de inkoop- en aanbestedingen (gebruik), wat op zijn beurt weer moet leiden tot verduurzaming van de inkoop (effect).

Adviesbureau Beco is in 2007 gestart met het opstellen van een nulmeting, maar kon deze niet volledig uitvoeren doordat er geen goed zicht was op de inkoopvolumes. De inkoop binnen de Zoetermeerse organisatie is verspreid over vele tientallen budgethouders en inkopers. Zoetermeer kent een decentraal inkoopmodel, zonder centrale registratie.

Het percentage duurzame inkoop ten opzichte van de totale inkoop is dan ook op dit moment niet te bepalen. Het is dan ook meer van belang om te focussen op de vastgestelde ambities, wetende dat de gemeente Zoetermeer niet vanaf punt nul begint.

Het monitoren van duurzaam inkopen is er dan ook met name op gericht om de voortgang van het verduurzamen van de inkoop van de gemeenten te meten.

Zoals vastgesteld in de startnotitie Beleidsnota Duurzaam Inkopen zal het monitoren gebeuren aan de hand van kwantitatieve, kwalitatieve en procesgerichte indicatoren.

6.2 Indicatoren

Kwalitatieve indicatoren

Kwalitatieve indicatoren laten zich definiëren als een kwalitatieve omschrijving van het te bereiken resultaat. Ze hebben meestal betrekking op een vooraf afgesproken inspanning om een bepaalde inhoudelijke prestatie te realiseren. Zoals eerder al opgemerkt is duurzaam inkopen een leerproces. Om tot 100% duurzaam inkopen te komen is het belangrijk dat iedereen op de hoogte is van de ambitie op het gebied van duurzaam inkopen en de wijze waarop dit kan gebeuren.

Het is dus van belang om:

1. medewerkers / management over de uitgangspunten en ambities te informeren;
2. te weten in hoeverre de ambities op het gebied van duurzaam inkopen bekend zijn én of bekend is op welke wijze deze ambities gerealiseerd kunnen worden.

Kwantitatieve indicatoren

Het gaat hier om prestaties zoals te realiseren volumes of te behalen normen. Kwantitatieve indicatoren worden uitgedrukt in een absoluut of relatief cijfer. Zoals al aangeven, is het op dit moment niet mogelijk om het percentage duurzaam inkopen ten opzichte van de totale inkoop te bepalen.

Er zal wel jaarlijks bekeken worden hoeveel in- of aankopen daadwerkelijk duurzaam zijn aangekocht en hoeveel % van het volume van de Europese aanbestedingen duurzaam is uitgevoerd.

Overigens is het van belang om te weten dat iets duurzaam is ingekocht, op het moment dat er wordt voldaan aan de volgende twee kenmerken:

1. een inkoop wordt geclassificeerd als duurzaam, als de inkoop voldoet aan de duurzaamheidseisen van deze productgroep. Naast duurzaamheidseisen zijn er ook duurzaamheidswensen. Deze worden niet meegenomen bij de meting van het niveau duurzaam inkopen, maar worden bij de presentatie van de resultaten als een aparte groep getoond;
2. bij de bepaling van het niveau van duurzaam inkopen worden alleen afgeronde inkooptrajecten meegenomen. Lopende inkooptrajecten zijn ook een onderdeel van dit onderzoek, maar worden bij de presentatie van de resultaten als een aparte groep getoond.

Procesgerichte indicatoren, gerichte op implementatie

Procesgerichte indicatoren geven een indicatie over het verloop van processen in de organisatie. Deze indicatoren hebben met name betrekking op het implementatieproces en de monitoring.

Met andere woorden: is iedereen wel bereikt en voldoende op de hoogte?

Uitgaande van bovengenoemde indicatoren zal de voortgang van het verduurzamen van het inkoopproces met de volgende monitoringsvragen gevolgd worden:

- hoe bekend zijn de ambities op het gebied van duurzaam inkopen;
- in hoeverre is bekend op welke wijze er duurzaam ingekocht kan worden;
- hoeveelheid informatieve workshops en aantal deelnemers aan de workshops verdeeld over de diverse afdelingen.

Verder zal, in samenwerking met de afdeling Inkoop- en aanbesteding, bezien worden op welke wijze de volgende monitoringsvragen beantwoord kan worden:

- aantal aankopen waarbij daadwerkelijk sprake is geweest van duurzame inkoop;
- volume % van de Europese aanbestedingen die duurzaam ingekocht zijn.

6.3 Rapportage en evaluatie

De inspanningen en de resultaten op het gebied van duurzaam inkopen worden eens per jaar gemonitord. Daarbij wordt gemeten of er daadwerkelijk sprake is geweest van duurzame inkoop bij de aankopen van het afgelopen jaar, of dat er steekhoudende argumenten zijn geweest om dit niet te doen.

Rapportage (monitoring en voortgangsrapportage) zal via de P&C- cyclus plaatsvinden. Daarnaast wordt aangesloten bij de evaluatie van het programma 'Duurzaam Zoetermeer' in 2011.

7. Kosten van Duurzaam inkopen

7.1 Algemeen

Kosten spelen een voorname rol bij de inkoop. Omtrent de kosten van duurzame producten lopen de meningen uiteen. Tot nu toe heerste de opvatting dat duurzaamheid duur is. Sommige producten zijn inderdaad duurder, maar andere zijn juist goedkoper. Dit geldt met name wanneer gekeken wordt naar de totale kosten voor gebruik, onderhoud en restwaarde. Het beoordelen van de kosten van duurzaam inkopen is vooral een kwestie van hoe er tegen dingen aangekeken wordt. Een aantal overwegingen⁵:

Duurzaam inkopen kan niet zonder een eerlijke prijs

Het is belangrijk om te beseffen dat duurzaamheid niet zonder een eerlijke prijs kan. Wanneer bij de inkoop van materialen, bijvoorbeeld natuursteen, gekozen wordt voor de laagste bidder, gaat dit doorgaans ten koste van de allerarmsten die deze stenen onder vaak schrijnende arbeidsomstandigheden moeten delven. Ditzelfde is van toepassing op de productie van zeer alledaagse artikelen, zoals koffie en cacao. Alternatieven waarbij eerlijke handel en goede arbeidsomstandigheden gewaarborgd zijn, hebben dan doorgaans, terecht, een hogere prijs.

Total Cost of Ownership

De kosten die een organisatie maakt, omvatten meer dan de directe aanschafkosten. Total Cost of Ownership (TCO) is een benaderingswijze waarbij men kijkt naar de totale kosten van een product. Het gaat dan om:

- aanschafkosten, al dan niet te boeken als jaarlijkse afschrijvingen;
- gebruikskosten;
- verwerkingskostenkosten.

De aanschafkosten van een duurzaam product kunnen hoger zijn, bijvoorbeeld omdat er meer of ander materiaal wordt gebruikt. Dit kan echter worden gecompenseerd door lagere gebruikskosten en/of lagere verwerkingskosten. De gebruikskosten betreffen onder andere de energiekosten. Deze zullen vaak lager zijn. Ook andere gebruikskosten kunnen lager uitvallen, bijvoorbeeld omdat aanvullende uitgaven kunnen worden vermeden (minder schoonmaakmiddel nodig bij droge behandeling).

Ook bij de verwerkingskosten kunnen voordelen optreden. Zo past het in een 'cradle to cradle'⁶ benadering om alleen maar materialen te gebruiken die volledig kunnen worden hergebruikt.

Voorbeelden TCO-benadering:

Gebouwen: naast bouwkosten of huurprijs, ook de kosten voor energie, schoonmaakonderhoud, bouwkundig onderhoud, beveiliging, bouwkundige aanpassingen, parkeerkosten, enz.

ICT-project: naast aanschafkosten hardware, ook kosten voor installatie, gebruik, training, downtime, onderhoud en verwijdering/vervanging.

Bij het opstellen van de landelijke criteria voor duurzaam inkopen is er rekening mee gehouden, dat voor het totaal aan inkopen de Total Cost of Ownership niet substantieel stijgt. Uiteraard kan dit per productgroep verschillen. Het is gewenst dat de inkoopende organisatie deze variaties onderling middelt, dus niet uitsluitend de goedkopere productgroepen duurzaam inkoopt en de iets duurdere niet-duurzaam. Dit is echter geen verplichting. Bij de duurdere producten is het de

⁵ dit zijn enkele algemene beschouwingen vooraf en is geen beschrijving van de Zoetermeerse praktijk

⁶ Cradle to Cradle, ook wel C2C, is een visie op duurzaam ontwerpen, in Nederland bekend met de ondertitel afval = voedsel. C2C wil voorzien in behoeften, waarbij je goed bezig bent, i.p.v. 'minder slecht'.

keuze van een gemeente om ze al dan niet toch te verwerven en budget te reserveren ten bate van de te bereiken milieuwinst.

De spaarlamp is een bekend voorbeeld van een product dat duurder is in aanschaf maar goedkoper in gebruik. In onderstaande tabel worden de TCO's van een gloeilamp en een spaarlamp met elkaar vergeleken.			
Op het eerste gezicht is de spaarlamp duurder omdat de prijs ongeveer 8 keer hoger is. De levensduur van een spaarlamp is 10 keer langer, het energieverbruik is ongeveer een kwart. Hierdoor is de TCO van de spaarlamp per 1000 branduren een factor 3,5 lager. De kosten voor het vaker wisselen van de gloeilamp zijn nog niet eens meegenomen		Gloeilamp	Spaarlamp
	Aanschafprijs	€ 0,90 ¹	€ 7,-
	Levensduur [branduren]	1.000	10.000
	Energieverbruik per 1000 uur	60 kWh	15 kWh
	Energiekosten per 1000 uur	€ 11,40	€ 2,85
	TCO per 1000 uur	€ 12,30	€ 3,55
<i>Bron: Handreiking Duurzaam Inkopen en Aanbesteden - Senternovem</i>			1: prijspeil 2004

Met de ontwikkeling van functioneel en duurzaam aanbesteden, wordt steeds meer gekeken naar de economisch meest voordelige oplossing. Het TCO-model wordt daarbij steeds meer toegepast.

Als alternatief voor het TCO-model, kan ook worden uitgegaan van de TBO-benadering: *Total Benefits of Ownership*. Dat is waar het bij investeringen feitelijk om gaat. Tegenover de hogere kosten van nieuwe technologieën staan ook voordelen als hogere productiviteit en slagvaardigheid van de onderneming. Beknibbelen zou dan kunnen leiden tot ongewenste neveneffecten.

Hogere kwaliteit

Daarnaast kunnen duurzame producten voor de inkoopende organisatie grotere kwaliteit betekenen, omdat het betere producten zijn, maar bijvoorbeeld ook op het gebied van imago. Dit is niet altijd in kosten uit te drukken, maar duidelijk mag zijn dat dergelijke effecten positief moeten meewegen.

Lagere maatschappelijke kosten

Er zijn ook kosten verbonden aan producten, die voor de maatschappij als geheel tot uitgaven leiden. Denk bijvoorbeeld aan milieuverontreiniging en de sociale effecten van kinderarbeid. Op diverse podia onderzoekt men de mogelijkheden dit een prijs te geven. In de tussentijd kan een organisatie zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen door duurzame producten te kopen. Deze kunnen weliswaar iets duurder zijn, maar hebben lagere maatschappelijke kosten. Soms komen deze vermeden maatschappelijke kosten direct ten goede aan de inkoopende overheid. Denk bijvoorbeeld aan het niet meer hoeven betalen van bijstandsuitkeringen (omdat bijvoorbeeld langdurig werklozen een baan hebben gevonden via een participatietraject).

Launching customer en vermindering meerkosten

In veel gevallen zullen bedrijven moeten investeren voor de ontwikkeling van duurzamere producten. Deze kosten zijn vooral in de aanloopfase hoog. Individuele organisaties kunnen een rol als launching customer spelen en bereid

zijn een iets hogere prijs te betalen. Door collectief te vragen naar duurzame producten, zijn die aanloopkosten over een grotere omzet en looptijd uit te smeren en zal de prijs kunnen zakken. Het kan per product en per moment in de tijd verschillen wat het effect is bij een individuele aanbesteding. Vermindering van eventuele meerkosten is ook mogelijk door fiscale vergroening, vervroegde afschrijvingsmogelijkheden en dergelijke.

De rol van launching costumer is van groot belang voor het promoten van de koplopers.

7.2 Duurzaam inkopen is budgetneutraal

Zoals al in het hoofdstuk over de criteria is opgemerkt brengt het toepassen van de duurzaamheidscriteria in het wensenpakket niet of noemenswaardige extra kosten met zich mee. Eén van de uitgangspunten bij het opstellen van de criteria, is dan ook dat deze niet leiden tot substantiële meerkosten. Er kan echter wel een verschuiving van de kosten plaatsvinden. Een energiezuinig elektrisch apparaat of installatie kan in aanschaf duurder zijn, maar de meerkosten (t.o.v. een niet-duurzame inkoop) worden weer terugverdiend in de gebruiks- en/of afvalfase. Het is dus van belang om de duurzaamheidscriteria direct bij de inkoopvoorbereiding mee te nemen en bij het kostenoverzicht niet te beperken tot de daadwerkelijke aanschaf maar ook te kijken naar de gebruiksfase en zelfs de afvalfase.

Het is daarom van belang om bij de beoordeling uit te gaan van het principe 'Total Cost of Ownership', waarbij de totale kosten worden meegewogen.

8. Communicatie en Implementatie

Duurzaam inkopen is een zaak van alle betrokkenen: bestuurders, het management, de inkopers, de medewerkers en de leveranciers. Dit betekent dat zowel aan interne-, als aan externe communicatie aandacht besteed moet worden. Voor het bereiken van de ambities is het van groot belang dat alle inkopers van de gemeente op de hoogte zijn van het beleid en deze ook toepassen. De decentrale inkoop maakt dat dit een lastige opgave is en dus een risico vormt.

8.2 Interne communicatie

Belangrijkste doel van interne communicatie is bewustwording, kennis en draagvlak creëren.

Voor de direct betrokkenen bij de inkoop- en aanbestedingsprocessen worden dan ook workshops georganiseerd waar praktische uitleg gegeven wordt over het duurzaam inkoopbeleid met nadruk op de TCO-benadering en de wijze waarop verschillende budgetten met elkaar in verband te brengen. Externe sprekers kunnen hierbij ondersteunen.

Een aftrap is al gegeven via een kennisatelier dat is aangeboden vanuit het programma van Duurzaam Zoetermeer. Dit kennisatelier stond op 26 maart 2009 volledig in het teken van duurzaam inkopen.

Implementatie is een belangrijk onderdeel bij het leerproces duurzaam inkopen. Om het implementatieproces zo eenduidig mogelijk te maken, zal een leidraad duurzaam inkopen worden ontwikkeld. De leidraad is bedoeld voor alle betrokkenen bij inkoop en aanbesteding en zal een hulpmiddel zijn om zelfstandig met duurzaam inkopen aan de slag te gaan en zal alle stappen doorlopen van het inkooptraject.

8.3 Externe communicatie

Belangrijkste doel van externe communicatie is inhoud geven aan de eigen voorbeeldfunctie richting burgers, beïnvloeding van de markt richting leveranciers en kennisuitwisseling met collega-organisaties. Er kunnen bijvoorbeeld workshops gehouden worden gericht op leveranciers die geïnformeerd willen worden over het gemeentelijke inkoopbeleid. Ook zijn informatiebijeenkomsten mogelijk die zich richten op leveranciers die veel leveren aan de gemeente en/of waar de gemeente langjarige contracten mee heeft.

BIJLAGE

Bijlage 1 Actueel overzicht productgroepen Senternovem

Aangepast vervoer	Kantoorartikelen
Arrestantenzorg	Kantoorinrichting
Audiovisuele apparatuur	Kunstwerken
Bankkosten en verzekeringen	Leerlingenvervoer
Bedrijfshulpverlening – materiaal	Mobiele werktuigen
Bedrijfskleding	Netwerken / Infrastructuur
Beveiliging	Onderhoud aan transportmiddelen
Blusmiddelen	Openbaar Vervoer
Bouwrijpmaken terrein	Openbare Verlichting
Brandstoffen	Papier
Buitenlandse dienstreizen	Parkeren
Catering	Post
Chemicaliën, zout en polymeren	Reiniging Openbare Ruimte
Conserveringswerken	Representatiekosten (Bloemen en interieurbeplanting)
Dienstauto's	Reproductieapparatuur
Drankautomaten	Riolering
Drukwerk	Sanering/bodemreiniging
Elektriciteit	Schoonmaak
Externe Adviesdiensten	Schuldhelpverlening
Ext. Vergader- en verblijffaciliteiten	Software
Gas	Spoor- en tramwerken
Gebouwen <i>nieuw</i>	Start- en landingsbanen
Gebouwen <i>beheer</i>	Stedenbouwkundig ontwerp en advies
Gebouwen <i>renovatie</i>	Straatmeubilair
Gebouwen <i>huur en aanschaf</i>	Studie & opleiding
Gebouwen <i>sloop</i>	Telefoonapparatuur
Gemalen	Telefoondienst vast en mobiel
Gereedschappen & kl. Materiaal	Transportdiensten
Geweldsmiddelen en uitrusting	Uitvoering arbeidsmarktbeleid
Gladheidbestrijding	Uitzendkrachten
Groenvoorzieningen	Vaartuigen
Grondverwerving	Vakliteratuur en abonnementen
Grondwerken	Verhuisdiensten
Grootkeukenapparatuur	Verkeersactiviteiten
Hardware	Verkeersregelinstallaties
Huishoudelijk afvalbeheer	Water
Hulp in het huishouden	Waterbouwkundige constructies
Inburgeringstrajecten	Waterzuiveringsinstallaties, slibbehandelingen
Kabels en Leidingen	Wegennet
	WMO-hulpmiddelen
	Zware motorvoertuigen